

Prafašizem¹

The New York Review of Books

Leta 1942, ko sem bil star 10 let, sem dobil prvo deželno nagrado Ludi Juveniles (na prostovoljnem obveznem tekmovanju mladih italijanskih fašistov – se pravi vseh mladih Italijanov). Z uso retorično spretnostjo sem obdelal temo »Ali je treba dati življenje za Mussolinijevo čast in za nesmrtno slavo Italije?« Moj odgovor je bil pritrdilen. Bil sem bister fant.

V svojih zgodnjih letih sem dve leti preživel med esesovci, fašisti, republikanci in partizani, ki so streljali drug proti drugemu, in naučil sem se izogibati kroglam. Bila je dobra vaja.

Aprila 1945 so partizani zasedli Milano. Čez dva dni so prišli v malo mesto, v katerem sem takrat živel. To je bil trenutek sreče.

Glavni trg je bil poln ljudi, ki so prepevali in mahali z zastavami ter kričali Mimo, Mimo – tako je bilo namreč ime lokalnemu partizanskemu poveljniku. Mimo, nekdanji karabinjerski *maresciallo*, se je pridružil privržencem generala Badoglia, Mussolinijevega naslednika, in je bil v enem izmed prvih spopadov z ostanki Mussolinijeve vojske ob nogo. Mimo se je torej pojavil na balkonu mestne hiše, blede, opirajoč se na berglo, in z eno roko poskušal pomiriti množico. Čakal sem na njegov govor, kajti vse moje otroštvo je bilo zaznamovano z Mussolinijevimi čudovitimi zgodovinskimi govori, katerih najpomembnejše odlomke smo se v šoli učili na pamet. Tišina. Mimo je spregovoril s hripavim, komaj slišnim glasom. Dejal je: »Meščani, prijatelji. Po tolikih bolečih žrtvah ... nam je uspelo. Slava vsem, ki so padli za svobodo.« In to je bilo vse. Mimo se je vrnil v mestno hišo. Množica je začela spet vzklikati, partizani so dvignili puške in izstrelili častne salve. Otroci smo pohiteli pobirat dragocene naboje, jaz pa sem se povrhu naučil, da pomeni svoboda govora osvoboditev od retorike.

Nekaj dni pozneje sem videl prve ameriške vojake. Bili so Afriški Američani. Prvi jenki, ki sem ga videl od blizu, je bil črnc Joseph, ki me je vpeljal v čudesa Dicka Traceyja in Li'l Abner. Njegovi stripi so bili lepo pisani in so prijetno dišali. Eden izmed častnikov (major ali kapetan Muddy) je bil gost v vili družine, katere hčerki sta bili moji sošolki. Z njim sem se srečal na njihovem vrtu, kjer so dame, ki so se zgrinjale okrog kapetana Muddyja, govorile omahujočo francoščino. Tudi kapetan Muddy je znal nekaj francosko. Tako je bil moj prvi vtis o ameriških osvoboditeljih – po vseh tistih bledečnejših v črnih srajcah –, da so to kultivirani črnci v rumenozelenih uniformah, ki govorijo: »*Oui, merci beaucoup, Madame, moi aussi j'aime*

¹ Prvič objavljeno v Umberto Eco, *Cinque scritti morali* © RCS Libri S. p. A. Milano, Bompiani, 1997–2013. Prevajalec v slovenščino je neznan, prevod pa je bil prvič objavljen v Razgledih, 2. avgusta 1995. Pesem je prevedla Jolka Milič.

champagne ...» Na žalost o šampanjcu ni bilo ne duha ne sluha, zato pa mi je kapetan Muddy podaril moj prvi Wrigley's spearmint, ki sem ga prežvekoval ves dan. Ponoči sem ga dal v kozarec z vodo, da bi ostal svež za naslednji dan.

Maja so prišli do nas glasovi, da je vojne konec. Mir me je navdal s čudnim občutkom. Dopovedali so mi bili, da je permanentna vojna za mladega Italijana normalno stanje. V mesecih, ki so sledili, sem odkril, da odporniško gibanje ni bilo zgolj lokalni pojav, temveč evropski. Naučil sem se novih, vznemirljivih besed, kakršne so *reseau*, *maquis*, *armee secrete*, *Rote Kapelle*, varšavski geto. Videl sem prve fotografije holokavsta in tako sem dojel njegov pomen, preden sem poznal besedo. Doumel sem, česa so nas osvobodili.

V moji domovini so danes ljudje, ki se sprašujejo, ali je odporniško gibanje sploh imelo bistven vojaški vpliv na potek vojne. Za mojo generacijo je to vprašanje irelevantno: brez težav smo dojeli moralni in psihološki pomen odpora. Za nas je bila stvar ponosa, da Evropejci nismo pasivno čakali na osvoboditev. In za mlade Američane, ki so z lastno krvjo plačevali za to, da se nam je vrnila svoboda, je nekaj pomenilo, da so nekje za prvimi bojnimi črtami Evropejci, ki plačujejo svoj dolg vnaprej.

V moji domovini so danes ljudje, ki pravijo, da je bil mit o odporniškem gibanju komunistična laž. Res je, da so se komunisti vedli, kot bi bilo odporniško gibanje njihova osebna last – ker so imeli v njem glavno vlogo; toda jaz se spominjam partizanov z ruticami raznih barv. Noči sem preživel prikovan ob radio – za zaprtimi okni v popolni temi se je okrog sprejemnika risal majhen otoček svetlobe – in poslušal sporočila, ki jih je *Voice of London* pošiljal partizanom. Bila so nejasna in poetična hkrati (*Sonce tudi vzhaja*, *Vrtnice bodo vzcvetele*) – v glavnem so bili to »*messagi per la Franchi*«. Nekdo mi je bil prišepnil, da je Franchi voditelj najmočnejše skrivne mreže v severozahodni Italiji, človek, ki je legendaren po svojem pogumu. Franchi je postal moj junak. Njegovo pravo ime je bilo Edgardo Sogno in bil je monarhist ter tako prepričan antikomunist, da se je po vojni pridružil hudim desničarjem in je bil obtožen sodelovanja pri načrtovanju reakcionarnega državnega udara. Pa kaj? Sogno ostaja sanjski junak mojega otroštva. Osvoboditev je bila skupno dejanje ljudi različnih barv.

V moji domovini so danes ljudje, ki pravijo, da je bila osvobodilna vojna tragično obdobje razcepitve in da se mora narod spraviti. Spomin na tista strašna leta je treba zatreti, *refouler*, *verdrängen*. Toda *Verdrängung* povzroča nevroze. Če pomeni sprava usmiljenje in spoštovanje vseh, ki so bojevali svoj boj v dobri veri, potem oprostiti ne pomeni pozabiti. Lahko celo priznam, da je Eichmann zares verjel v svoje poslanstvo, vendar pa ne morem reči: »Prav, vrni se in poskusi še enkrat.« Tukaj smo zato, da se spominjamo tistega, kar se je zgodilo, in da slovesno rečemo: »Oni« tega ne smejo ponoviti.

A kdo so oni?

Če še zmerom mislimo na totalitarne vlade, ki so vladale Evropi pred drugo svetovno vojno, lahko mirno rečemo, da bi se te težko ponovile v drugačnih zgodovinskih razmerah. Če je Mussolinijev fašizem temeljil na ideji karizmatičnega voditelja, na korporativizmu, na utopiji imperialnega poslanstva Rima, na imperialističnem pohlepu po novih ozemljih, na ogorčenem nacionalizmu, na idealu naroda, oblečenega v črne srajce, na zavračanju parlamentarne demokracije, na antisemitizmu, potem lahko brez pomislekov rečem, da današnja italijanska *Alleanza Nazionale*, rojena iz povojne fašistične stranke MSI in vsekakor desna stranka, nima prav veliko skupnega s starim fašizmom. Mislim, da se tudi nacizem v svoji prvotni obliki ne more več razrasti v nacionalno gibanje, čeprav sem zelo zaskrbljen zaradi raznih gibanj, ki so podobna nacističnemu in ki so se pojavila na vseh koncih Evrope, tudi v Rusiji.

Pa vendar: čeprav je politične režime mogoče vreči in ideologije kritizirati ali zavračati, je za režimom in njegovo ideologijo zmerom način mišljenja in občutenja, skupek kulturnih običajev, temačnih instinktov in nedoumljivih vzgibov. Ali se po Evropi (da o drugih delih sveta ne govorimo) spet širi zli duh? Ionesco je nekoč dejal, da »štejejo le besede, vse drugo pa je zgolj žlobudranje«. Lingvistične navade so često pomembni simptomi čustev, ki se skrivajo pod površino. Zato se je vredno vprašati, zakaj so drugo svetovno vojno – in ne le odporniško gibanje – po vsem svetu v glavnem definirali kot boj proti fašizmu? Če ponovno preberete Hemingwayevo *Komu zvoní*, boste odkrili, da Robert Jordan svoje sovražnike označuje s fašisti, tudi takrat, ko govori o španskih falangistih. In za FDR »bo zmaga ameriškega ljudstva in njegovih zaveznikov zmaga nad fašizmom in mrtvo roko despotizma, ki ga predstavlja«.

Med drugo svetovno vojno so Američanom, ki so se udeležili španske državljanske vojne, pravili »prezgodnji antifašisti« – to je pomenilo, da je bilo bojevati se proti Hitlerju v štiridesetih letih moralna dolžnost vsakega dobrega Američana, da pa je bilo bojevati se proti Francu v tridesetih letih, se pravi prezgodaj, precej manj častno, ker so ta boj vodili predvsem komunisti in drugi levičarji ... Zakaj so ameriški radikali trideset let pozneje uporabljali izraz *fascist pig*, kadar so zmerjali policista, ki ni odobral njihovih kadilskih navad? Zakaj niso rekli: *cagoulard pig*, *falangist pig*, *ustache pig*, *quisling pig*, *nazi pig*?

Mein Kampf je manifest popolnega političnega programa. Nacizem je razvil teorijo rasizma in izbranega arijskega ljudstva, natančno je opredelil *entartete Kunst*, degenerirano umetnost, izdelal filozofijo volje do moči in nadčloveka. Nacizem je bil odločno protikrščanski in neopoganski in Stalinov diamat (uradna verzija sovjetskega marksizma) je bil očitno materialističen in ateističen. Če s totalitarizmom mislimo režim, ki vsak posameznikov gib podreja državi in njeni ideologiji, potem sta bila tako nacizem kot stalinizem prava totalitarna režima. Italijanski fašizem je seveda bil diktatura, vendar ne totalitaristična – pa ne zato, ker je bila milejša, temveč zaradi filozofske šibkosti svoje ideologije. V nasprotju s splošnim prepričanjem fašizem v Italiji ni imel posebne filozofije. Prispevek o fašizmu v *Treccani Encyclopedia*, ki ga je podpisal Mussolini, napisal ali navdihnil pa ga je Giovanni Gentile, sicer odseva poznoheglovsko idejo o absolutni in etični državi, ki pa je Mussolini nikdar ni povsem uresničil. Mussolini ni imel nikakršne filozofije: imel je le retoriko. Na začetku je bil militanten ateist, pozneje pa je s Cerkvijo podpisal sporazum in je pozdravljal škofo, ki so blagoslavljali fašistične prapore. V svojih zgodnjih antiklerikalnih letih je menda – tako pripoveduje legenda, ki bi prav lahko bila resnična – nekoč pozval Boga, naj dokaže svoj obstoj in ga na mestu pokonča. Pozneje pa je v svojih govorih vedno omenjal božje ime in ni imel nič proti, da so mu rekli »Človek Previdnosti«.

Italijanski fašizem je bil prva desničarska diktatura, ki je prišla na oblast v kakšni evropski državi, in vsa podobna gibanja pozneje so nekako črpala iz Mussolinijevega režima. Italijanski fašizem je bil prvi, ki je uvedel vojaško liturgijo, folkloro, celo način oblačenja – črne srajce so imele precej več vpliva, kakor ga bodo kdaj imeli Armani, Benetton ali Versace. V tridesetih letih se je fašizem uveljavil v Veliki Britaniji (z Mosleyjem), v Latviji, Estoniji, Litvi, Poljski, Madžarski, Romuniji, Bolgariji, Grčiji, Jugoslaviji, Španiji, na Portugalskem, Norveškem in celo v Južni Ameriki. Prav italijanski fašizem je številne liberalne evropske voditelje prepričal, da novi režim uresničuje zanimivo socialno reformo in da je mila revolucionarna alternativa komunistični grožnji.

Pa vendar se mi historična prioriteta ne zdi razlog, ki bi dovolj dobro pojasnil, zakaj je beseda fašizem postala sinekdoha, se pravi beseda, ki se uporablja za razna totalitarna gibanja. Ne zato, ker bi fašizem v svoji najbolj tipični obliki zajemal vse elemente vsake poznejše oblike totali-

tarizma. Nasprotno, fašizem ni imel tipične oblike. Fašizem je bil nejasen totalitarizem, kolaž raznih političnih in filozofskih idej, čebelji panj nasprotij. Ali je mogoče spočeti zares totalitarno gibanje, ki bi lahko združevalo monarhijo z revolucijo, kraljevo vojsko z Mussolinijevo osebno *milizio*, privilegije Cerkve z državno vzgojo, ki pridiga nasilje, popoln državni nadzor s prostim trgom? Fašistična stranka se je rodila, bahaje se, da prinaša revolucionarni novi red; toda financirali so jo najkonzervativnejši med zemljiškimi posestniki, ki so od nje pričakovali protirevolucijo. V svojih začetkih je bil fašizem republikanski. Vseeno pa je dvajset let oznanjal zvestobo kraljevski družini in *duce* (veliki vodja brez tekmece) se je pajdašil s kraljem, kateremu je tudi ponudil naslov cesarja. Ko pa je kralj leta 1943 nagnal Mussolinija, se je stranka po dveh mesecih – z nemško podporo – znova znašla pod praporom »socialne« republike in se vrnila k staremu revolucionarnemu scenariju, obogatnemu s skoraj jakobinskimi podtoni.

Nacisti so imeli samo eno arhitekturo in samo eno umetnost. Če je bil nacistični arhitekt Albert Speer, potem za Miesa van der Roheja ni bilo več prostora. Podobno je veljalo za Stalinove vladavine: če je imel prav Lamarck, ni mogel imeti prav tudi Darwin. Tudi v Italiji so seveda bili fašistični arhitekti, vendar so ob njihovih psevdokolosejih gradili tudi moderne stavbe, ki sta jih navdihnili moderni racionalizem in Gropius.

Nikakršnega fašističnega Ždanova ni bilo, ki bi bil v kulturi postavil stroga pravila. V Italiji smo imeli dve pomembni nagradi za umetniške dosežke. Prvo, *Premio Cremona*, je nadzoroval fanatični in nekultivirani fašist Roberto Farinacci, ki je dajal prednost umetnosti kot propagandi. (Spominjam se slik z naslovi, kot je *Poslušanje Ducejevega govora po radiu* ali *Duhovna stanja, ki jih je ustvaril fašizem*.) Pokrovitelj druge nagrade, *Premio Bergamo*, je bil kultivirani in dokaj tolerantni fašist Giuseppe Bottai, ki je zagovarjal tako koncept umetnosti zaradi umetnosti kot tudi vse vrste avantgardne umetnosti, ki je v Nemčiji veljala za prekleto, pokvarjeno in komunistično.

Nacionalni poet je bil D'Annunzio, *dandy*, ki bi ga v Nemčiji ali v Rusiji poslali pred strelski vod. Užival je položaj režimskega barda – ker je bil nacionalist in ker je gojil kult heroizma, a oboje je bilo krepko začinjeno z vplivi francoske findesieclevske dekadence.

Pa si pogledjmo futurizem! Človek bi mislil, da je bila to *entartete Kunst*, z ekspresionizmom, kubizmom in surrealizmom vred. Toda zgodnji italijanski futuristi so bili nacionalisti; italijansko udeležbo v prvi svetovni vojni so pozdravili iz estetskih razlogov; slavili so hitrost, nasilje in tveganje, in vse to se je zdelo nekako povezano s fašističnim kultom mladosti. Pozneje se je fašizem identificiral z rimskim imperijem in ponovno oživil ruralno tradicijo, vendar je bil Marinetti (ki je izjavil, da je avto lepši od *Nike Samotraške* in ki je hotel ubiti celo mesečino) kljub temu imenovan za člana Italijanske akademije, ki je bila znana po tem, da ima mesečino nadvse v čisljih.

Številni poznejši partizani in komunistični intelektualci so se kalili v GUF-u, fašistični študentski zvezi, ki naj bi bila zibelka nove fašistične kulture. Ti klubi so postali nekakšen kulturni talilni lonec, v katerem so nove ideje krožile brez vsakega pravega ideološkega nadzora. Pa ne, da bi bili partijci tolerantni do radikalne misli; a le redki izmed njih so imeli intelektualno orodje, s katerim bi jo lahko nadzorovali.

V teh dvajsetih letih se je na bombastični slog režima odzvala poezija Montaleja in drugih piscev, povezanih s skupino, ki se je imenovala *Ermetici*. Tem pesnikom je bilo dovoljeno, da razvijajo literarni protest znotraj svojega slonokoščene stolpa. Svetovni nazor teh pesnikov je bil v popolnem nasprotju s fašističnim kultom optimizma in heroizma. Režim je toleriral njihovo očitno nestrinjanje – ki pa v resnici ni imelo širšega družbenega odmeva –, ker se fašisti kratko malo niso menili za tako skrivnosten jezik.

Vse to seveda ne pomeni, da je bil fašizem tolerant. Gramscija so vtaknili v dosmrtno ječo; opozicijski voditelji Giacomo Matteotti in bratje Rosselli so bili umorjeni; svoboda tiska je bila odpravljena, delavski sindikati razpuščeni, drugače misleče pa so poslali na oddaljene otoke. Moč zakonodaje je postala zgolj fikcija in izvršna oblast (ki je nadzorovala tako sodstvo kot množične medije) je mirne duše kovala nove zakone, med drugimi take, ki so uzakonjali ohranitev rase (to je bila uradna italijanska poteza v podporo tistega, kar danes poznamo kot holokavst).

Kontradiktorno stanje, ki sem ga opisal, ni bilo posledica strpnosti, temveč politične in ideološke zmešnjave. Vendar pa je bila to rigidna, strukturirana zmešnjava. Fašizem je bil kot filozofija brez podlage, toda emocionalno trdo zasidran v nekatere arhetipske temelje. Tako pridemo do tele moje trditve: Nacizem je bil samo eden. Francovega hiperkatoliškega falangizma ne moremo označiti z nacizmom, kajti nacizem je v svojem bistvu poganski, politeističen in antikrščanski. Fašizem pa se lahko igramo v raznih oblikah in še zmerom bo fašizem. Pojem fašizma ni tako drugačen od Wittgensteinovega pojmovanja igre. Igra je lahko tekmovalna ali pa tudi ne, lahko zaposli eno ali več oseb, lahko zahteva neko posebno spretnost ali pa nikakršne, lahko je posredi denar ali pa tudi ne. Igre so razne aktivnosti, ki kažejo le nekatere »družinske podobnosti«, kot se je izrazil Wittgenstein. Pretehtajmo tole shemo:

1	2	3	4
abc	bcd	cde	def

Denimo, da imamo več političnih skupin. Skupino ena označujejo poteze abc, skupino dve poteze bcd in tako naprej. Skupina ena je podobna skupini dve, ker ima z njo skupni dve potezi; iz istega razloga je skupina tri podobna skupini dve in skupina štiri skupini tri. Ne smemo prezreti, da je skupina tri podobna tudi skupini ena (skupno imata potezo c). Najzanimivejša je skupina štiri; očitno je podobna skupinama dve in tri, nima pa nobene skupne poteze s skupino ena. In vendar obstaja družinska podobnost tudi med skupinama ena in štiri, kar je posledica nepretrganih nizov pojemajočih podobnosti med skupinama ena in štiri.

Fašizem je termin, ki je ustrezal vsem namenom, saj je iz fašističnega režima mogoče odstraniti eno ali več značilnosti, pa bo še zmerom prepoznavno fašističen. Vzemimo fašizmu imperializem, pa imamo še zmerom Franca in Salazarja. Vzemimo mu kolonializem, pa imamo še vedno balkanski ustaški fašizem. Dodajmo fašizmu radikalni antikapitalizem (ki Mussolinija ni preveč zanimal), pa dobimo Ezro Pounda. Dodajmo mu kult keltske mitologije in mistiko svetega grala (ki sta bila uradnemu fašizmu povsem tuja), pa imamo enega najbolj spoštovanih fašističnih gurujev Juliusa Evola.

Vendar mislim, da lahko kljub tej meglenosti sestavimo seznam posebnosti, značilnih za to, kar bi rad poimenoval prafašizem ali večni fašizem. Teh posebnosti ni mogoče organizirati v sistem; številne med njimi si med seboj nasprotujejo in so hkrati tudi značilne za druge vrste despotizmov ali fanatizmov. Toda dovolj je, da imamo samo eno izmed njih, pa okrog nje lahko koagulira fašizem.

1. Prva značilnost prafašizma je kult tradicije. Tradicionalizem je seveda veliko starejši od fašizma. Ne le, da je bil tipičen za kontrarevolucionarno katoliško misel po francoski revoluciji, rodil se je že v helenizmu kot odziv na klasični grški racionalizem. V Sredozemlju so ljudstva raznih religij (ki jih je rimski panteon v glavnem popustljivo toleriral) začela sanjariti o razodetju, ki so ga prejela ob zori človeške zgodovine. To razodetje je po tradicionalistični mistiki dolgo ostalo skrito pod tančico pozabljenih jezikov – v egiptčanskih hieroglifih, v keltskih runah, v malo znanih azijskih religijah.

Ta nova kultura je morala biti sinkretistična. Sinkretizem ni zgolj »kombinacija raznih oblik verovanj ali običajev«, kot pravi slovar; takšna kombinacija mora dopuščati nasprotja. Vsako izmed izvornih sporočil ima v sebi drobec modrosti, in kadar se zdi, da govorijo različne ali nezdružljive stvari, je tako zgolj zato, ker vsa – alegorično – aludirajo na prvobitno resnico.

Posledica tega je, da v znanju ne more biti napredka. Resnica je bila že izrečena, enkrat in za vselej, mi pa lahko le znova in znova interpretiramo njeno nejasno sporočilo.

Treba je le pogledati v program katerega koli fašističnega gibanja, pa takoj najdemo velike tradicionalistične mislece. Nacistična gnoza se je napajala iz tradicionalističnih, sinkretističnih, okultnih elementov. Julius Evola, najvplivnejši teoretski vir teorij nove italijanske desnice, je sveti gral spojil s *Protokoli sionskih modrecev*, alkimijo s Svetim rimskim in nemškim cesarstvom. Dejstvo, da je italijanska desnica – da bi pokazala svojo odprtost – pred kratkim razširila svoj program z deli De Maistra, Guenona in Gramscija, je očiten dokaz sinkretizma.

Če brskate po policah, ki so v ameriških knjigarnah označene z *new age*, lahko na njih najdete celo svetega Avgušтина, ki, kolikor vem, ni bil fašist. Toda kombiniranje svetega Avgušтина in Stonehengea – to pa že je simptom prafašizma.

2. Tradicionalizem vsebuje *zavračanje modernizma*. Tako fašizem kot nacizem sta častila tehnologijo, medtem ko jo tradicionalistični misleci navadno zavračajo kot negacijo tradicionalnih duhovnih vrednot. Pa vendar: čeprav je bil nacizem ponosen na dosežke svoje industrije, je bilo njegovo poveljevanje modernizma le površje ideologije, ki je temeljila na krvi in zemlji (*Blut und Boden*). Zavračanje modernega sveta si je nadelo krinko zavračanja kapitalističnega načina življenja, a v glavnem je bilo to zavračanje duha leta 1789 (in leta 1776, seveda). Razsvetljenstvo, doba razuma, je bilo za naciste začetek moderne izprijenosti. V tem smislu lahko prafašizem definiramo kot *iracionalizem*.
3. Iracionalizem je odvisen tudi od *kulta akcije zaradi akcije*. Akcija je lepa sama po sebi, treba jo je izpeljati, z vnaprejšnjim razmislekom ali brez njega. Mišljenje je oblika mehkuznosti. Zato je kultura sumljiva, če jo enačimo s kritičnimi stališči. Nezaupanje do intelektualnega sveta je bilo zmerom simptom prafašizma, od Göringu pripisane izjave (»Kadar slišim govoriti o kulturi, sežem po pištoli!«) do pogoste rabe izrazov, kot so »degenerirani intelektualci«, »jajčaste glave«, »jalovi snobi« ali »univerze so leglo rdečkarjev«. Uradni fašistični intelektualci so se v glavnem ukvarjali z napadi na moderno kulturo in na liberalno inteligenco, ki da sta izdali tradicionalne vrednote.
4. Nobena sinkretistična vera ne more zdržati analitičnega kriticizma. Kritični duh razlikuje in razlikovanje je znamenje modernizma. V moderni kulturi znanstvena srenja ceni nestrinjanje kot sredstvo za izboljševanje vednosti. Za prafašizem je nestrinjanje izdaja.
5. Poleg tega je nestrinjanje znamenje raznoličnosti. Prafašizem raste in si išče privrženca z izkoriščanjem in netenjem *naravnega strahu pred drugačnim*. Prvi apel fašističnega ali fašistično obarvanega gibanja je apel proti vsiljivcem. Tako je prafašizem rasističen že po svoji definiciji.
6. Prafašizem izhaja iz individualne ali družbene frustracije. Zato je bila ena izmed najznačilnejših potez historičnega fašizma njegova *privlačnost za frustrirani srednji razred*, ki ga je prizadela gospodarska kriza ali se je čutil politično ponižanega in se je bal pritiska nižjih socialnih skupin. V našem času, ko se stari »proletarci« spreminjajo v malomeščane (in so lumpenproletarci skoraj povsem izključeni s političnega prizorišča), bo fašizem jutrišnjega dne v tej novi večini našel svoje občinstvo.
7. Ljudem, ki se čutijo oropane jasne socialne identitete, prafašizem sporoča, da je njihov edini privilegij, ki je najbolj splošen, da so bili rojeni v isti državi. To je vir nacionalizma.

Poleg tega lahko narodu zagotovijo identiteto zgolj njegovi sovražniki. Zato je v prafašistični ideologiji zakoreninjena *obsedenost z zaroto*, če je le mogoče z mednarodno. Privrženci se morajo počutiti oblegane. Najlažje pridemo do zarote, če pozivamo h ksenofobiji. Toda zarota mora prihajati tudi od znotraj: Židje so navadno najboljša tarča, ker imajo to prednost, da so hkrati znotraj in zunaj. V Združenih državah najdemo prominenten zgled obsedenosti z zaroto v knjigi Pata Robertsona *Novi svetovni red* (*The New World Order*), a kot smo videli pred kratkim, obstaja še veliko drugih.

8. Privrženci se morajo počutiti ponižane spričo očitnega bogastva in moči svojih sovražnikov. Ko sem bil deček, so me naučili, da sem o Angležih razmišljal kot o ljudeh s petimi obroki na dan. Jedli so pogosteje kot revni, a pošteni Italijani. Židje so bogati in si pomagajo s skrivno mrežo medsebojne podpore. Vendar morajo biti privrženci tudi prepričani, da lahko sovražnika premagajo. Tako so sovražniki zaradi stalnega spreminjanja retoričnega fokusa premočni in prešibki hkrati. Fašistične vlade so obsojene na izgubljanje vojn, ker so konstitucionalno nezmožne objektivno oceniti sovražnikovo moč.
9. Za prafašizem ni boja za življenje, marveč se življenje živi za boj. Zato je *pacifizem trgovanje s sovražnikom*. Pacifizem je slab, kajti življenje je *permanentno vojno stanje*. To pa prinaša Armagedonov kompleks. Sovražnika je treba poraziti, zato mora obstajati tudi končna bitka, po kateri bo gibanje obvladovalo svet. Toda takšna »dokončna rešitev« pomeni, da bo nekoč prišlo obdobje miru, zlata doba, kar je v nasprotju z načelom nenehne vojne. Nobenemu fašističnemu voditelju še ni uspelo rešiti te zagate.
10. Elitizem je značilen vidik vsake reakcionarne ideologije, ker je v svojem bistvu aristokratski, in aristokratski in vojaški elitizem narekujeta neusmiljeno *zaničevanje šibkih*. Prafašizem lahko zagovarja le *množični elitizem*. Vsak državljani pripada najboljšemu narodu na svetu, člani stranke so najboljši med najboljšimi državljani, vsak državljani lahko postane član stranke (ali bi moral postati). Vendar pa ni patricijev brez plebejcev. V resnici voditelj, ki ve, da na oblast ni prišel po demokratični poti, temveč si jo je pridobil s silo, tudi ve, da njegova moč temelji na šibkosti množic; tako šibke so, da potrebujejo in si zaslužijo vladarja. Ker je skupina hierarhično organizirana (skladno z vojaškim modelom), vsak nižji vodja prezira svoje podrejene in vsak izmed njih spet prezira nižje od sebe. To krepi občutek množičnega elitizma.
11. Tako je vsakdo *vzgajan za heroja*. V vsaki drugi mitologiji je heroj izjemno bitje, v prafašistični ideologiji pa je herojstvo norma. Ta kult herojstva je močno povezan s kultom smrti. Ni naključje, da je bil moto falangistov *Viva la muerte*. V nefašističnih družbah laikom povedo, da je smrt neprijetna, da pa jo je treba sprejeti dostojanstveno; vernikom povedo, da je smrt boleča pot, ki pa pripelje v nadnaravno srečo. Prafašist pa, nasprotno, hrepeni po junaški smrti, ki jo reklamirajo kot najboljšo nagrado za herojsko življenje. Prafašistični heroj nestrpnost čaka smrt. V svoji neučakanosti pa še pogosteje pošilja v smrt druge.
12. Ker sta tako nenehna vojna kot nenehno junaštvo težavni igri, prenaša prafašist svojo voljo do moči na spolnost. To je izvor *mačizma* (ki vsebuje tako prezir do žensk kot tudi netoleranco in obsojanje nestandardnih seksualnih navad, od vzdržnosti do homoseksualnosti). Vendar je celo seks težavna igra, zato se prafašistični heroj nagiba k igri z orožjem, ki tako postane nadomestek za dejavnost falusa.
13. Prafašizem temelji na *selektivnem populizmu*, lahko bi rekli tudi na kvalitativnem populizmu. V demokraciji imajo državljani individualne pravice, toda državljani imajo v celoti politični vpliv le s kvantitativnega vidika – posameznik se uklanja odločitvam večine. V prafašizmu pa posamezniki kot posamezniki nimajo nikakršnih pravic in narod je dojet kot

kvaliteta, kot monolitna enota, ki izraža skupno voljo. Veliko število človeških bitij pa ne more imeti skupne volje, zato se voditelj pretvarja, da je njihov interpret. Državljeni, ki so izgubili svojo moč delegiranja, ne ukrepajo; pokličejo jih samo takrat, kadar morajo odigrati vlogo Naroda. Tako je narod le teaterska fikcija. Za dober primer kvalitativnega populizma ne potrebujemo več rimske Piazze Venezie ali nürnberskega stadiona. Naša prihodnost je televizijski ali internetni populizem; z njima lahko čustveni odziv izbrane skupine ljudi predstavimo in sprejmemo kot glas ljudstva.

Zaradi kvalitativnega populizma mora prafašizem *nasprotovati* »pokvarjenim« *parlamentarnim vladam*. Eden izmed prvih stavkov, ki jih je Mussolini izrekel v italijanskem parlamentu, je bil: »Ta gluhi in temačni prostor bi bil lahko spremenil v šotor za svoje maniple,« – »manipli« so bili pododredi tradicionalne rimske legije. Čeprav je pri priči našel boljšo namestitev za svoje maniple, je kmalu nato likvidiral parlament. Kadar kakšen politik podvomi o legitimnosti parlamenta, češ da ta ne predstavlja več glasu ljudstva, lahko zavohamo prafašizem.

14. Prafašizem govori *novorek*. Novorek je izumil Orwell v delu 1984 kot uradni jezik ingsoca, angleškega socializma. Toda elementi prafašizma so skupni raznim oblikam diktature. Vsi nacistični in fašistični učbeniki so uporabljali okrnjen besednjak in elementarno sintakso, da bi omejili instrumente kompleksnega in kritičnega mišljenja. A zmožni moramo biti identificirati drugačne novoreke, tudi če si nadenejo na videz nedolžno obliko popularnega *talk showa*.

Sedemindvajsetega julija 1943 navsezgodaj so mi povedali, da je fašizem – tako je poročal radio – padel in da je bil Mussolini aretiran. Ko me je mama poslala po časopis, sem videl, da imajo časopisi na najbližji stojnici različne naslove. Še več, ko sem videl naslove, sem spoznal, da vsak časopis pripoveduje nekaj drugega. Na slepo sem kupil enega izmed njih in prebral sporočilo na prvi strani, ki ga je podpisalo pet ali šest političnih strank – med njimi Krščanska demokracija, Komunistična partija, Socialistična stranka, Partito d'Azione in Liberalna stranka.

Do takrat sem bil prepričan, da je v vsaki državi ena sama stranka in da je bila v Italiji to *Partito Nazionale Fascista*. Zdaj sem odkril, da v moji domovini lahko obstaja več strank hkrati. Ker sem bil bister fant, sem v trenutku ugotovil, da toliko strank ni moglo nastati kar čez noč in da so morale že lep čas obstajati kot ilegalne organizacije.

Sporočilo na naslovnici je slavilo konec diktature in vrnitev svobode: svobode govora, tiska in političnega združevanja. Te besede – »svoboda«, »diktatura«, »osvoboditev« – sem tedaj bral prvič v življenju in ob njih sem se znova rodil kot svoboden zahodnjak.

Budno moramo paziti, da pomen teh besed ne bo znova pozabljen. Prafašizem je še zmerom okrog nas, in včasih niti ni tako skrit. Seveda bi bilo veliko lažje, če bi se pojavil nekdo, ki bi naravnost rekel: »Ponovno hočem odpreti Auschwitz, hočem, da črnosrajčniki spet korakajo po italijanskih trgih.« Vendar življenje ni tako preprosto. Prafašizem se lahko povrne v najnedolžnejših oblačilih. Naša dolžnost je, da ga razkrinkamo in pokažemo na vsakega izmed njegovih novih poganjkov – vsak dan, na vseh koncih sveta. Vredno se je spomniti besed, ki jih je Franklin Roosevelt izrekel 4. novembra 1938: »Tvegal bom provokativno izjavo, da se bo fašizem v Ameriki okrepil, če se ameriška demokracija neha razvijati kot živa sila, ki dan in noč išče mirna sredstva, s katerimi bi izboljšala usodo svojih državljanov.« Svoboda in osvoboditev sta nalogi, ki se nikoli ne končata. Naj končam s pesmijo Franca Fortinija:

*Na mostni ograji
glave obešencev
V vodi studenca sline obešencev.*

*Na kamnitih tleh tržnice
nohti ustreljenih
Na suhi travi travnika
zobje ustreljenih.*

*Gristi zrak gristi kamne
naše meso ni več človeško
Gristi zrak gristi kamne
naše srce ni več človeško.*

*Mi pa smo prebrali v očeh umrlih
naši zemlji bomo prinesli svobodo
Pravica pa ki bo nekoč zavladata
je ostala v stisnjenih pesteh
mrtvecev.*